

משה בר-אשר

מחקרים בלשון חכמים

כרך ד

שאלות מרכזיות, ענייני דקדוק,
מדרש ולשון ונוספות

מוסד ביאליק • ירושלים

עריכה: רעות יששכר
עריכה ראשונית הגהות ומפתוח: עדי רפיעי

מסת"ב 4-419-536-965-978

©

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים, תשפ"ד

סדר ועימוד: אירית נחום

לוחות והדפסה: דפוס פרינטיב, ירושלים

www.bialik-publishing.co.il

תוכן העניינים

ז	עם הספר
1	מבוא
שער א: שאלות מרכזיות במחקר לשון חכמים	
9	פרק א: באיזו לשון חכמים עוסק המחקר?
9	הערות מבוא
12	בירור השאלה שהוצגה בכותרת
12	הצגה מבררת של השאלה
15	צורות מלשון חכמים המקורית והחיה
21	המסופקות
23	שינויים ודאיים בתהליך המסירה
27	על תפקידי המחקר והישגיו
31	אחרית דבר
32	פרק ב: עד כמה לשון חכמים היא לשון ספרותית?
32	מבוא
35	בירור השאלה
36	עניין אוצר המילים
39	עניין הדקדוק
39	ה' המגמה
40	הכינוי החבור לנסתרים ולנסתרות בשמות שריבויים ז'ות
41	תקטלון, יקטלון
43	ענייני סגנון
43	שילוב לשון המקרא
44	שילוב של מילים נרדפות
44	תקבולות
45	דברי סיכום

שער ב: ענייני דקדוק שונים

49	פרק ג: בירורי דקדוק בלשון המשנה במסירותיו של כ"י קאופמן
49	הערות מבוא
50	בירורי הדקדוק
50	בינוני של פעלי ל"ג בפתח בעה"פ
52	שווא וחטף בחי"ת
52	התלכדות של שתי מילים לתיבה אחת
55	פתח בהברה סגורה וקמץ בהברה פתוחה
55	היש הדים להטעמת מלעיל
58	מְרַצָּה/הוֹרְצָּה
59	כתיב מלא של שווא נע
61	דברי סיכום ומילות חתימה

63	פרק ד: שני עניינות בדקדוק שם העצם בלשון המשנה
63	הערות מבוא
63	תְּחִלָּה כשם תואר
65	תְּחִלוֹת שם תואר
66	השמטת הסומך המובן מאיליו בצירופי סמיכות
66	השמטות של רכיבים בצירופים
66	תְּשֻׁמִישׁ הַמָּטָה < תְּשֻׁמִישׁ
67	בְּמַגֵּלֶת תְּעַנִּית < בְּמַגֵּלָה
69	זה וזה
69	דברי סיכום וחתימה

71	פרק ה: שני מבעים מנוגדים בלשון חכמים שנתערבבו
71	ראשית דבר
72	אֶפְשָׁר וְאֵי (אֵי) אֶפְשָׁר
72	אֶפְשָׁר
73	אֵי אֶפְשָׁר
73	הערות
76	ניקוד השי"ן
76	אֵי/אֵי
78	מוֹסָף עַל / מוֹסֵף עַל
78	שתי החלופות במבנה אחד
79	הממצאים במשנה
80	מדגם מהמצאים בחיבורים אחרים של ספרות התנאים
81	ההבדלים בין שתי החלופות

82	הערות לסיכום וחתימה
82	לזוג הראשון
82	לזוג השני
84	פרק ו: שתי מילים מזווגות שהשפיעו זו על זו
84	גררות במילים מזווגות
85	מילים מזווגות שהשפיעו זו על זו
88	סוף דבר

שער ג: משקלי שמות

91	פרק ז: משקל מַפְעֵל במשנה
91	הערות מבוא
92	תיאור המשקל
92	הערות מקדימות
94	הממצאים
95	פירוט הממצאים, חומר משווה ודיון
95	קבוצה א: שמות משרשים שלמים
108	קבוצה ב: שמות משרשי פ"נ
116	קבוצה ג: שמות משרשי ע"ע
118	לשון מקרא ולשון חכמים
119	משקל ומשמעות
120	מילי סיכום
121	פרק ח: שלושה משקלי שם במשנה שווי כתיב ושוני תצורה
121	דברי רקע
123	משקל פֶּעֶלְק (פֶּעֶלְק)
123	הערות מקדימות
123	הממצאים בשני כתבי היד
124	פירוט הממצאים, חומר משווה ודיון
130	לשון מקרא ולשון חכמים
131	משקל ומשמעות
131	משקל פֶּעֶלְוֶק ושמות מסופקים
131	הערה מקדימה
131	הממצאים בשני כתבי היד
132	פירוט הממצאים, חומר משווה ודיון
137	לשון מקרא ולשון חכמים
137	משקל ומשמעות

יב תוכן העניינים

137	משקל פֶּעֲלוּק
137	הממצאים בשני כתבי היד
138	פירוט הממצאים, חומר משווה ודיון
140	לשון מקרא ולשון חכמים
140	משקל ומשמעות
140	הערות לסיכום

שער ד: צורות בינוני סביל

143	פרק ט: על כמה צורות מִפְּעַל במשנה
143	הערות מקדימות
145	מְדוּבָּלֵל
145	הערות
146	מְחוּלָּחֵל
146	הערות
147	מְסוּגָּר
147	הערות
148	מְרוּסָּס
148	הערות
149	מְשׁוּאָּר
150	הערות
151	מְחׁוּצָּה
152	הערות
153	מילי סיכום
155	פרק י: הבינוני הסביל מִפְּעַל במשנה
155	הערות מבוא
156	על כתיב מלא ועל כתיב חסר בצורה אחת
157	פשר הכתיב החסר הקבוע
158	א. מְסַכֵּן וגם *מְסַכֵּן
158	הנתונים בק, בק"2 ובפר
158	ביאור הנתונים שהובאו
159	נתוני העדים האחרים
160	ב. מְפַלֵּשׁ וגם *מְפַלֵּשׁ
160	הנתונים בק ובפר
160	נתוני העדים האחרים (א)
161	נתוני העדים האחרים (ב)
162	הערה

162	ג. מְפָרֵשׁ וגם *מְפָרֵשׁ
162	הנתונים בק
162	נתוני העדים האחרים (א)
163	נתוני העדים האחרים (ב)
163	הערות
164	ד. מְעוֹרָה/מְעָרָה
164	הערה מקדימה
164	הנתונים בק-2 ובפר
165	הנתונים בעדים אחרים
166	הערה
166	ה. נוספות
166	מְנַפֶּת
167	מְנַתְּזִים (מְנַתְּזִים?)
168	מסקנות, סיכום וחתימה
169	אימתי חדרה הצורה ללשון המשנה
171	פרק יא: מְטַלְטֵלִין – מְטַלְטֵלִין
171	הערות מבוא
172	הנתונים במשנה
172	הנתונים בק ובפר
173	עדויות אחרות
176	עדויות מהתלמוד הירושלמי
176	הצורה מְטַלְטֵלִין
178	עליית הצורה מְטַלְטֵלִין (=נכסי דניידי)
182	סיכום ודברי חתימה
183	פרק יב: תנועת ע' הפועל בבינוני מופעל במסירתו של נקדן כ"י קאופמן
183	הערות מבוא
184	ההבחנה בין קמץ לפתח ובין סגול לצירי בקטגוריות דקדוק
186	הבינוני מְפַעֵל
187	פרישת הנתונים של צורת הבינוני הסביל ביחיד
190	הצעה מסכמת של הנתונים
191	הערכת הנתונים
192	המסקנה המתבקשת
194	סוף דבר

שער ה: מדרש ולשון

197	פרק יג: לשון מקרא ולשון חכמים בדרשה אחת
197	הערות מבוא
198	הדרשה
200	על התארים בדרשה
208	על הלשון בדרשה
208	הלשון במשפטי המסגרת
209	הלשון בתארים
210	ראש
212	תוספת דברים על כמה מהתארים
213	דברי סיכום

215	פרק יד: עניינן של שלוש דרשות שיש בהן קו משותף
215	הערות מבוא
216	הדרשות בפירוש רש"י
216	הדרשות בספרות חז"ל
216	וְאֵשִׁימָם – וְאֵשְׁמָם
218	הפילגשים – הפילגשם
219	וְהַנְּשָׂאִים
220	עניינן של שלוש הדרשות
222	דברי סיכום וחתימה

223	פרק טו: פתרון אפשרי לניקוד העגלה במקום העגלה
223	עגלה ועגלה
225	ניקוד השם הראשון בכ"י ק
227	מניין הגיע הניקוד העגלה (הערופה)?
228	הדרשה בבראשית רבה
230	סיכום
230	תוספת

233	פרק טז: עיוני לשון בכמה מדרשות חז"ל
233	הערות מבוא
234	שתי הדרשות הראשונות
235	יְכַבְּדֵנִי
235	דיני דינין
237	הַלִּיכָה – הַלְּכָה

240	הערת סיכום
240	נספח
241	פרק יז: על מדרשי שמות
241	דברי פתיחה
242	שתי גישות במדרשי השמות
242	הגישה האחת
244	הגישה השנייה
244	מדרשי שמות מדברי הימים
248	מדרשי השמות ממגילת רות ברות רבה
249	מדרש שמות במגילת רות עצמה
250	נְעָמִי
250	בְּעֻז
251	מדרשי השמות האחרים
251	אֵלֶימֶלֶךְ
252	מְחֻלּוֹן
252	רוֹת
253	שְׁמוֹ שֶׁל הַגּוֹאֵל שְׁלֵא גְאֹל
254	עוֹבֵד
255	סיכומים

שער ו: הערכות של מסירה ושל מחקר

259	פרק יח: על מסירתו של אחד המגיהים בכתב יד קאופמן
259	הערות מבוא
260	בירור של כמה מתיקוניה של היד המדוברת
260	הַתְּמַשָּׁה < מְשֻׁמָּשׁ
261	בְּמִגְלָה < בְּמִגְלָה תְּעִנִית
262	חֲמִישִׁי < הַשִּׁישִׁי
263	הערות לסיכום ודברי חתימה
264	פרק יט: על מפעלו של שמעון שרביט במחקר לשון חכמים
273	רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים
273	עדים
274	מהדורות וספרי עזר
277	מחקרים

טז תוכן העניינים

287	מפתחות
289	מקורות
308	מילים וביטויים
316	ענייני לשון
322	עניינים כלליים
324	מפתח האישים והמקומות